

Aneta Mitura
Akademia Podlaska

Typy słowotwórcze nazwisk odapelatywnych na podstawie zapisów w sławatyckich księgach metrykalnych z lat 1915-1921

Nazwiska powstałe na bazie leksyki apelatywnej tworzone były od wyrazów pospolitych poprzez całkowite przeniesienie danego wyrazu do nazwy osobowej bądź dodanie do zwykłych wyrazów rozmaitych przyrostków. Jak twierdzi Kazimierz Rymut, niemal każdy wyraz pospolity, posiadający samodzielne znaczenie, mógł przejść do zbioru antroponimów (RYMUT 1991: 28-29). W tym samym miejscu badacz dodaje, że po takim przejściu następowało urzeczownikowienie danego wyrazu w sensie jego funkcji w zdaniu, odtąd mógł on być jako nazwa osobowa podmiotem w zdaniu. Nie znaczy to więc, że wszelkie nazwy pospolite przeniesione do antroponimów stały się rzeczownikami. Często w funkcji nazwiska występują przymiotniki, liczebniki, przysłówki, a nierzadko też czasowniki (najczęściej w formie rozkaznika).

Współcześnie nazwiska nie posiadają znaczenia w sensie słownikowym. Przy przejściu ze zbioru wyrazów pospolitych do grupy antroponimów następowało całkowite wyzbycie się znaczenia leksykalnego danego wyrazu. Sięgając do tekstu Rymuta, posłużę się przykładem: nie znaczy, że człowiek o nazwisku *Lekki* mało waży i jest bardzo szczupły (RYMUT 1991: 29). Z drugiej strony w klasyfikacjach nazwisk pojawia się często grupa tzw. antroponimów charakteryzujących, którą tworzą właśnie nazwiska odapelatywne. Taką m.in. wskazują Ewa Wolnicz-Pawłowska i Wanda Szulowska w pracy *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich. Z czego to wynika?* Otóż badaczki wskazują na dwie szczególne cechy tego typu nazwisk. Po pierwsze są one doskonałym źródłem informacji o apelatywach dawnych i nowych, czyli charakteryzują system leksykalny istniejący dawniej i współcześnie. Po drugie, nazwiska tego typu mają najczęściej związek z dawnym przezwiskiem (WOLNICZ-PAWŁOWSKA, SZULOWSKA 1998: 166).

Celem niniejszej pracy jest analiza słowotwórcza nazwisk odapelatywnych. Centralnym zagadnieniem będzie więc budowa antroponimu powstałego na bazie leksyki apelatywnej i ukazanie, jakie zabiegi derywacyjne wchodziły w grę przy jego tworzeniu. Pierwszą próbę klasyfikacji strukturalnej nazw podjął Stanisław Rospond w pracy *Struktura i klasyfikacja nazwiska słowiańskiego na podstawie „Słownika nazwisk śląskich”*, wydanej we Wrocławiu w 1965 roku.

Jest to klasyfikacja warunkowana czynnikiem derywacyjnym, w zależności od którego dokonuje podziału na nazwiska prymarne (niederywowane) i sekundarne (utworzone od nazw własnych bądź wyrazów pospolitych poprzez dodanie do tematu słowotwórczego określonego formantu sufiksalnego).

W przypadku nazwisk utworzonych od nazw pospolitych ciężko wskazać na charakterystyczne dla tego zbioru formanty sufiksalne. Bogactwo tych nazwisk łączy się bowiem z ogromną liczbą możliwych formantów nazwiskotwórczych. W dalszej części pracy dokonam analizy strukturalnej derywowanych nazwisk odapelatywnych, poświadczonych w zebranych materiale archiwalnym, której podstawą będzie klasyfi-

kacja ze względu na formanty nazwiskotwórcze dokonana przez Rosponda oraz Wolnicz-Pawłowską i Szulowską.

Materiał źródłowy, wyekscerpowany z parafialnych ksiąg metrykalnych urodzeń, małżeństw i zgonów z lat 1915-1921, dotyczy blisko 220 antroponimów odapelatywnych. Zaledwie 33 z nich to nazwiska prymarne, równe nazwom pospolitym. Dominują zdecydowanie formacje derywowane, pochodne, reprezentowane przez blisko 180 haseł, przy czym przeważają derywacje sufiksalne. Wśród sposobów tworzenia tej grupy nazwisk, najważniejsza była sufiksacja, obsługiwana przez prawie 40 różnych przyrostków. Derywacja wsteczna potwierdzona została tylko w 6 przypadkach odnotowanych w źródłach.

Nazwiska odapelatywne zakończone formantem z sufiksalnym -k- -uk, -czuk

Zdecydowanie najliczniejszą grupę nazwisk odapelatywnych stanowią antroponimy zakończone formantem -uk. Jak twierdzą Wolnicz-Pawłowska i Szulowska, są one najczęściej przeniesieniami z języka ukraińskiego¹. Znaczący to tyle, że derywacja sufiksalna zaszła jeszcze na gruncie ukraińskim, a dana forma została zaadaptowana pod względem fleksyjnym i fonetycznym do języka polskiego. Badaczki podkreślają także, że ten typ słowotwórczy charakteryzował początkowo nazewnictwo chłopskie, szczególnie często antroponimy patronimiczne, tworzone od imienia ojca. Z czasem jednak formant zapożyczono na stałe do rodzimego systemu nazewnictwa, tworząc nowe derywaty, od różnych semantycznie podstaw słowotwórczych (WOLNICZ-PAWŁOWSKA, SZULOWSKA 1998: 191).

Zdarzało się również tak, co potwierdzają materiały źródłowe, że dane nazwisko zostało w całości przeniesione na grunt polski, z zachowaniem cech fonetycznych i fleksyjnych języka, w którym należy szukać korzeni nominacji. Wśród wskazanych powyżej przykładów nazwisk odapelatywnych z omawianym formantem znajdują się antroponimy typu: *Cholodczuk* 'od ukr. chołod 'chłód', z zachowanym pełnogłosem', *Horyszczuk* 'od ukr. horach 'groch'', *Produczuk* 'od przedać 'odstąpić za pieniądze, sprzedać' z fonetyką wsł.' *Wolczuk* 'od wsł. ap. wółk 'wilk'. Zauważmy, że tylko jedna ze wskazanych form, tworzona jest od podstawy czasownikowej.

Nazwiska tworzone od nazw pospolitych za pomocą sufiksów -uk, -czuk, tworzone były najczęściej od rzeczowników. Oprócz wskazanych powyżej przykładów odnotowałam także antroponimy typu: *Basiuk*², *Hałaszuk*, *Gontaruk*, *Kamedjuk*, *Kiciuk*, *Kierdaszuk*, *Koladczuk*, *Kolenczuk*, *Kołaczuk*, *Kościczuk*, *Ksiutiuk*, *Kwotoszuk*, *Lesiuk*, *Leszczuk*, *Lozaniuk*, *Matczuk*, *Nowaczuk*, *Patuszuk*, *Paziuk*, *Piwniczuk*, *Stelmaszuk*, *Wołczuk*, *Ziarczuk*.

Podstawę przymiotnikową posiadają antroponimy: *Holaczuk*, *Mileszczuk*, *Samczuk*, *Samojtuk*, *Samujtuk*, *Starczuk*, czasownikową zaś nazwiska: *Chilczuk*, *Kulcharczuk*, *Milczuk*, *Oreńczuk*.

¹ Nie bez znaczenia jest fakt, że Sławatycze położone są w środkowo-wschodniej części Polski, tuż nad granicą polsko-białoruską, niedaleko granicy z Ukrainą.

² Motywację semantyczną wskazanych nazwisk, potwierdzającą ich pochodzenie odapelatywne, zamieszczam w dołączonym do artykułu słowniku.

Aneta Mitura: Typy słotwórcze nazwisk odapelatywnych...

Istotną grupę nazwisk odapelatywnych z formantem pierwotnie ukraińskim stanowią antroponimy utworzone od rozmaitych, niejednoznacznych³ podstaw słotwórczych, por. *Dydiuk, Dydniuk, Karpiuk*⁴, *Kowalczuk, Kupczuk, Lamczuk, Lamoszuk, Luniewiniuk, Moniuk, Paluszuk, Pastniuk, Paziuk, Syczuk, Taruk*.

-ik/-yk, -czyk

Nazwiska odapelatywne sławatyczan odnotowane w księgach metrykalnych w latach 1915-1921, tworzone za pomocą formantu -ik/-yk, -czyk, nie stanowią licznej grupy (zaledwie 7 jednostek słownikowych). Jak twierdzą Wolnicz-Pawłowska i Szulowska, nazwiska tego typu, notowane we wschodnim pasie Polski, to głównie patronimika i antroponimy o znaczeniu hipokorystycznym. Nie należą do częstych (WOLNICZ-PAWŁOWSKA, SZULOWSKA 1998: 190), stąd też zapewne tak mała ich liczba w sławatyckim materiale źródłowym. Rospond z kolei dodaje (2000: 99), że formacje z sufiksem -ik/yk określały oprócz nazw zdrobniałych także nazwy narzędzi i nazwy znamionujące (głównie rzeczowniki osobowe, dla których znane są odpowiedniki przymiotnikowe z dawnym formantem -ьн-ь). Por. nazwisko *Pastrzyk* 'od pasterz, pasterz 'pilnujący pasącego się bydła'. W nazwach osobowych nastąpiło skrzyżowanie dwu różnych podstaw: psł. *pastyрь 'pasterz' i łac. paster 'pasterz'. Jako antroponim powstały od rzeczownika osobowego, nazwisko to wpisuje się niejako w klasyfikację Rosponda, choć nie posiada odpowiednika przymiotnikowego z formantem -ьн-ь.

Wyekscerpowane przeze mnie formacje z sufiksalem -ik/-yk, -czyk to przede wszystkim nazwiska powstałe od rzeczowników, por. *Dudik, Kuznik, Paszczyk, Swistunik*. Odnotowany kilkakrotnie antroponim *Buchik* powstał od podstawy słotwórczej *buch-*, tworzącej m. in. stp. czasownik *buchać*. Wśród tego typu nazwisk pojawił się także antroponim *Ciodyk*. Jego motywacja semantyczna wskazuje na gwarowy apelatyw *czuder, czoder*, też *ciuder* 'okrzyk na zwierzęta pociągowe, żeby szły w lewo'. Nazwisko utworzone zostało od podstawy wykrzyknikowej, uwydatniającej wolę mówiącego⁵.

³ Mówiąc o niejednoznacznych podstawach słotwórczych, mam na myśli takie, od których możliwe jest utworzenie wyrazów należących do różnych części mowy, np. podst. kos-, por. kos 'ptak z rodziny drozdów', też kosić; podst. kow-, por. stp. kować 'kuć metal', ale też kowal'.

⁴ Nazwiska tworzone od nazw pospolitych charakteryzują się niejednokrotnie dwuznacznością (por. ap. karp 'gat. ryby' i Karp 'imię męskie'). Wolnicz-Pawłowska i Szulowska wskazują na kilka istotnych powodów różnorodnej motywacji antroponimów odapelatywnych. Po pierwsze element leksykalny ma często więcej niż jedno znaczenie w danym języku. Poza tym na płaszczyźnie proprialnej zanika znaczenie kontekstu, który z kolei ma decydującą rolę na płaszczyźnie apelatywnej. Jako trzecią przyczynę – badaczki wymieniają możliwość poszukiwania motywacji nazwiska nie tylko na gruncie języka polskiego. Pisząc o antroponimii kresowej wskazują na istotną rolę języka ukraińskiego (SZULOWSKA 1998: 210). Materiał źródłowy dotyczący nazwisk odapelatywnych mieszkańców Sławatycz potwierdza również słuszność poszukiwania motywacji na gruncie języka białoruskiego i rosyjskiego. W niniejszej pracy podstawą klasyfikacji nazwisk jest motywacja wskazana w dołączonym słowniku jako pierwsza, a więc najbardziej prawdopodobna.

⁵ Dodam, iż w tym konkretnym przypadku mowa jest o wykrzyknikach właściwych (ze względu na jego pochodzenie), prymarnym apelatywnym (z uwagi na kryterium syntaktyczne,

I Studia i rozprawy

-ak, -czak

Formacje odapelatywne z sufiksalnym -ak, poświadczone w źródłach, to zaledwie 3 antroponimy. Wolnicz-Pawłowska i Szulowska twierdzą, iż tego typu formy charakterystyczne są dla dużych obszarów Polski, szczególnie dla obszarów Mazowsza, powstają najczęściej od imion żeńskich, tworząc nazwiska matronimiczne (SZULOWSKA 1998: 189). Rospond podaje, że sufiksy -ak, -czak określały m.in. nazwy znamionujące, właściwe dla osób, zwierząt bądź rzeczy ze względu na daną cechę (ROSPOND 2000: 97). Podstawą słowotwórczą jest wtedy przymiotnik lub rzeczownik, por. *Dębczak* 'od ap. dąb' oraz powstały od wsł. podstawy antroponim *Derewiak* 'por. psł. ap. *dervo, *drъva'. Oprócz wymienionych w tej grupie pojawiło się również nazwisko *Bercznik*, utworzone od podstawy *ber-*.

-ek, -czek

Rospond podaje, że sufiks -ek charakteryzował najczęściej nazwy zdrobniałe, na co wskazują jeszcze dawne zabytki z XIV i XV wieku, (ROSPOND 2000: 98). Por. nazwisko *Lobek* 'od ukr. ap. łob 'łeb' oraz *Piwniczek* 'od ap. piwnica, piwniczka'. W sławatyckim materiale źródłowym formacje tego typu odnotowywano niezwykle rzadko.

-ko

Jak twierdzą Wolnicz-Pawłowska i Szulowska, nazwiska z formantem -ko charakterystyczne są dla antroponimii ukraińskiej, zwłaszcza dla wschodniej części Ukrainy. Polskie nazwiska z tego typu formantem są najprawdopodobniej zapożyczeniami z języka ukraińskiego, niezmiernie rzadko zdarzają się formy z podanym sufiksem powstałe na gruncie polskim (WOLNICZ-PAWŁOWSKA, SZULOWSKA 1998: 191).

W zabranym materiale źródłowym odnotowałam 11 nazwisk z omawianym formantem sufiksalnym, przy czym większość z nich tworzona jest od wsł. podstaw rzeczownikowych, por. *Repko* 'wsł. rěpa 'rzepa'', *Tetiurko* 'por. ap. ukr. tetera, teteria 'cietrzew'', *Tetnirko*, *Zubko* 'por. ap. ros. zub 'zab''. Rzeczownikową podstawę posiada również nazwisko *Wicherko*. Od czasowników powstały antroponimy *Bajko*, *Nawarko*, *Wolczko*. Pozostałe nazwiska z formantem -ko utworzono od rozmaitych podstaw słowotwórczych, por. *Latko* 'od podst. lat-', *Lejko* 'od podst. lej-', *Pyszko* 'od podst. pysz-'.

-ka

W zebranych materiale źródłowym nie odnalazłam zbyt wielu poświadczeń użycia tegoż sufiksu, zaledwie 3 nazwiska tworzone są za jego pomocą. Formant -ka właściwy jest najczęściej antroponimom utworzonym od nazw żeńskich, nazw czynności oraz form zdrobniałych (ROSPOND 2000: 98-99). Od podstawy rzeczownikowej powstały nazwiska: *Krupka*, *Tetiurka*, od czasownikowej antroponim *Howoruszka*. Zwraca uwagę fakt, że dwa ze wskazanych nazwań mają genezę wschodniosłowiańską.

składniowe), apelatywnym (pod względem znaczenia), pochodzącym od nieodmiennych części mowy (ze względu na kryterium morfologiczne), por. wykrzykniki typu: wio! wista!

Aneta Mitura: Typy słowotwórcze nazwisk odapelatywnych...

Nazwiska odapelatywne zakończone formantem ze spalatalizowanym elementem -k-, -ec

Formant sufiksalny -ec powstał, po zaniku i wokalizacji jerów, od psł. -ѣць, ten zaś utworzony został po procesie palatalizacji od pierwotnego -ѣкъ. Jak twierdzi Rospond sufiks ten, kiedyś bardzo produktywny (charakteryzował nazwy działacza, nazwy znamionujące, odprzymiotnikowe i odimiesłowowe), ustąpił miejsca dużo bardziej żywotnemu formantowi -ca (2000: 99). W materiale źródłowym pojawiły się jedynie 3 poświadczenia nazwisk zakończonych sufiksem -ec: dwa utworzone od wsł. podstawy rzeczownikowej, por. *Holowieniec, Hołowiec* (z zachowanym pełnogłosem) oraz jedno nazwisko odczasownikowe *Charkowiec* (z rozbudowanym formantem -owi+ec).

-acz

Formant -acz ≤ -aць powstał pod wpływem zmiękczenia spółgłoski -k + jь →čь. Sufiks charakterystyczny był zwłaszcza dla nazw znamionujących, por. antroponim *Golacz* 'od ap. goły' oraz *Lobacz* 'od ap. ukr. łob 'łeb''.

-ycz

Sufiks ten powstał na podobnej zasadzie jak wskazany powyżej -acz. W materiale sławatyckim kilkakrotnie odnotowano nazwisko odprzymiotnikowe *Chudycz* 'od ap. chydy'.

Nazwiska odapelatywne zakończone formantem pierwotnie odmiejscowym -ski, -cki

Z ustaleń Jana Bystronia wynika, że sufiksy -ski, -cki określają najpowszechniejszy typ nazwiska polskiego. Pierwotnie charakterystyczne były one jedynie dla nazwisk odmiejscowych, później zaczęto formować przymiotniki od rzeczowników pospolitych oznaczających wykonywany zawód z użyciem formantu -ski, aż w końcu także przymiotniki od imion własnych, od przezwisk, nawet od nazwisk obcego pochodzenia, wszędzie stosując pierwotnie odmiejscowy formant (BYSTRON 1993: 20).

Wspominałam już wcześniej, że nazwiska tworzone od apelatywów mają tę zależność, że pośrednio mogą wiązać się z pewną cechą człowieka. Stąd często określone są antroponimami charakteryzującymi. Odnosząc to do klasyfikacji Józefa Bubaka z 1986 r., motywacja semantyczna tego typu nazwania wiązałyby się z przymiotnikiem i pytaniem: *jaki jest?*⁶, jego struktura zaś wskazywałaby na użycie formantu pierwotnie odmiejscowego -ski, na co zwracał uwagę Bystron. Zaskakujący jest wobec tego fakt, że w zebranych materiałach źródłowych pojawiły się tylko 3 tego typu nazwiska, przy pokaźnej liczbie antroponimów tworzonych na zasadzie: rzeczownikowa podstawa słowotwórcza + formant pierwotnie odmiejscowy -ski. Od podstawy przymiotnikowej utworzone zostały nazwania: *Gładkowski* 'por. ap. gładki' i *Lewicki* 'por. ap. lewy', antroponim *Przybylski* zaś powstał od imiesłowu przymiotnikowego *przybyły* 'ten, który przybył, przyszedł'. Genezę rzeczownikową posiadają nazwiska z formantem sufiksальnym -ski/-cki typu: *Chomiczewski, Czopowski, Dra-*

⁶ W 1986 roku pojawia się propozycja semantycznego uporządkowania nazwisk Józefa Bubaka. W tym przypadku bardzo ważny jest aspekt socjolingwistyczny.

I Studia i rozprawy

nowski, Gruszkowski, Kolasiński, Korowajski, Łuszczycycki, Szkodziński, Wieczorkowski i wiele innych, które odnaleźć można w dołączonym do pracy słowniku nazwisk. Pojawiły się nieliczne poświadczane tego typu nazwiska utworzone od czasowników, por. *Bakaliński, Bojczewski, Klujewski* oraz 2 antroponimy z formantem *-ski* powstałe od niejednoznacznych podstaw słowotwórczych, por. *Gulewski, Litkowski*.

Nazwiska odapelatywne zakończone pierwotnie odimiennymi, patronimicznymi sufiksami *-icz, -ewicz, -owicz*

Za Bystroniem podaję, że sufiks *-owicz* przez długi czas uznawany był za mieszczański, spotykany najczęściej wśród nazwisk szlachty. Współcześnie jest drugim, tuż po pierwotnie odmiejscowym *-ski*, najpopularniejszym formantem nazwiskotwórczym. Forma, jaką dziś znamy, pochodzi od sufiksu patronimicznego *-ic/-yc*, który zachował się w takich wyrazach jak np. *księżyc* ‘syn księcia’. Od dawna znane jest rozszerzenie tego sufiksu przez *-ow* bądź *-ew* (po spółgłoskach miękkich). Pierwotnie takie formy odnosiły się na ziemiach polskich do nazwisk mieszczańskich (BYSTRON 1993: 32-33).

Wolnicz-Pawłowska i Szulowska zwracają uwagę na istotną kwestię, jaką jest występowanie sufiksów *-icz, -ewicz, -owicz*, w zależności od rodzaju podstawy słowotwórczej, od której powstało nazwisko. Antroponimy zakończone formantem *-icz* tworzone były najczęściej od podstaw samogłoskowych na *-a* oraz od przymiotników, nazwiska zakończone na *-owicz* powstawały od podstaw spółgłoskowych, zaś te na *-ewicz* od spółgłoskowych miękkich (WOLNICZ-PAWŁOWSKA, SZULOWSKA 1998: 184).

W sławatyckim materiale źródłowym zasada dotycząca występowania formantu *-owicz* po spółgłoskach twardych i *-ewicz* po miękkich została zachowana, przy czym należy dodać, że formacja druga występuje znacznie częściej aniżeli pierwsza. Od rzeczownikowych podstaw spółgłoskowych zmiękczonej lub funkcjonalnie miękkich powstały nazwiska typu: *Babkiewicz, Bobikiewicz, Borkusiewicz, Korżewicz, Popielewicz, Sołoduszkiewicz*. Przymiotnikową podstawę miękką posiada antroponim *Bilkiewicz*, zaś czasownikową: *Drązkiewicz*. Formantem sufiksalnym *-owicz* zakończone zostały nazwiska z podstawą czasownikową: *Kochanowicz*, z rzeczownikową zaś: *Trybuchowicz*.

Nazwiska zakończone formantem z elementem sufiksalnym *-n-*

W materiale sławatyckim nazwiska tego typu nie należały do częstych. Pojawiły się jedynie pojedyncze poświadczenia elementu sufiksalnego *-n-* w różnych wariantach formatywnych. Jak twierdzi Rospond, dzięki perintegracji i absorpcji morfologicznej, element ten tworzy żywotne formanty łączące się głównie z podstawami rzeczownikowymi i przymiotnikowymi (ROSPOND 2000: 100-101).

-an

W księgach metrykalnych pojawiły się formacje typu *Chulan* i *Churlan*. Oba antroponimy powstały od podstaw czasownikowych.

-anin

Formant sufiksalny *-anin* pochodzi od prasłowiańskiego *-janinъ* lub *-ĕninъ*. Te z kolei, jak podaje Rospond, powstały z prasłowiańskich przyrostków złożonych *-eň-*

Aneta Mitura: Typy słotwórcze nazwisk odapelatywnych...

-inъ, -jan-inъ. Sufiks *-anin* tworzy głównie nazwy etnonimiczne (2000: 100). W materiale źródłowym odnotowany został kilkakrotnie antroponim *Szczanin*, powstały najpewniej od podstawy czasownikowej.

-en

Formant ten, raz tylko poświadczony, pojawił się w formacji odczasownikowej, por. *Wircen* 'od ap. wiercić się, wiercić coś'. Rospond zwraca uwagę na zmiękczonego wariant -eń, który najczęściej występował właśnie w formacjach odczasownikowych, popularnych dawniej, a dziś już martwych, np. topień 'od tonąć, tonący' (ROSPOND 2000: 101).

-in/-yn

W sławatyckich księgach metrykalnych poświadczono zostało wielokrotnie nazwisko *Zołotuchin*, powstałe od wsł. podstawy rzeczownikowej *złoto* 'pol. złoto'. Mamy tu do czynienia z rozbudowanymi sufiksem *-uch+in*. Sam sufiks *-in*, według Rosponda, tworzył najczęściej nazwy odśrodkowe, wskazujące na mieszkańców danego terenu, por. Litwin, dawniej też Tatarzyn (dziś Tatar) (2000: 100). Nie ma więc tu szczególnych odniesień do formacji odrzeczownikowej notowanej w sławatyckich aktach. Istotny natomiast jest fakt wielokrotnego poświadczenia sufiksu *-in/-yn* w materiałach Wolnicz-Pawłowskiej i Szulowskiej⁷ (WOLNICZ-PAWŁOWSKA, SZULOWSKA 1998: 188-189).

-un

Nazwiska odapelatywne derywowane sufiksalnie z formantem *-un*, również nie należały do często notowanych w sławatyckich księgach. Pojawiły się formy typu: *Kolabun*, *Pekun*. Oba antroponimy powstały od rzeczowników, przy czym pierwszy z nich ma najpewniej korzenie wschodniosłowiańskie, por. *Kolabun* 'ukr. gw. koubánb, por. też wsch., kresowe: Kouba, koban 'pień''. Formacje z sufiksальnym *-un* pojawiają się także w pracy Wolnicz-Pawłowskiej i Szulowskiej (WOLNICZ-PAWŁOWSKA, SZULOWSKA 1998: 199).

-no

W zebranych materiale odnotowano formy typu *Degodno* i *Dogadno*. Antroponimy powstały od podstaw czasownikowych, por. *Degodno* 'od dygać 'kłaniać się niepewnie', *Dogadno* 'por. dogodzić, zaspokoić czyjeś potrzeby'.

Nazwiska zakończone formantem z elementem sufiksальnym -j-, -aj

Jak twierdzi Rospond, prasłowiański formant *-jъ* po spalatalizowaniu poprzedzającej go spółgłoski całkowicie zanikł. Nieco bardziej wyrazisty pozostał formant derywowany, wzmocniony samogłoską: *-ajъ, -ejъ* (ROSPOND 2000: 102-103). W sławatyckim materiale źródłowym odnotowane zostały formy typu: *Bagłaj*, *Bahlaj*, *Przychodaj*. Podstawą słotwórczą wszystkich jest najpewniej czasownik.

⁷ Zaznaczam, że w materiałach zgromadzonych przez Wolnicz-Pawłowską i Szulowską sufiks *-in/-yn* występuje w nazwaniach tworzonych głównie od imion, choć pojawiają się również formacje odapelatywne, zwłaszcza żeńskie, por. *Kuczyna*, ale też *Kuczyn* 'od ap. kuczka' (1998: 188-189, 199).

-ej

W księgach metrykalnych pojawiły się nazwiska tworzone od podstaw rzeczownikowych, por. *Czelej*, *Czylej*, antroponim budowany na zasadzie: przymiotnik + formant sufiksalny -ej, por. *Czulej*, oraz nazwisko utworzone od niejednoznacznej podstawy słowotwórczej, por. *Borodziej*. Ostatnie ze wskazanych nazwań charakteryzuje też inna właściwość. Rospond w cytowanej pracy podkreśla, że polskie złożenia z częstką *-dziej* miały pierwotnie inne znaczenie niż przyjęte dzisiaj. Dawniej *-dziej* oznaczało 'ten, kto czyni, działa', stąd daw. *złodziej* to po prostu 'czyniący zło w ogóle' a dziś już tylko 'dokonujący kradzieży'. Znaczenie pierwotne wyrazu oddajemy współcześnie raczej poprzez wyraz *złoczyńca*. Zejście do roli przyrostka morfemu *-dziej* spowodowane było niezmiernie rzadkim używaniem czasownika *dziać* w sensie 'robić'. Współcześnie częstka *-dziej* spełnia funkcję formantu, podobnie jak sufiksy -nik, -arz i inne. Rospond zaznacza, że najczęściej sufiks ten odnosi się do wykonawcy czynności (ROSPOND 2000: 86).

Nazwiska odapelatywne zakończone formantem z elementem sufiksальnym -l-, -l-, -lo-, -lo

Odnotowałam 6 nazwisk powstałych od nazw pospolitych, zakończonych formantem sufiksальnym -lo-, -lo: z podstawą rzeczownikową antroponim *Burdilo*, z czasownikową: *Gejlo*, *Rozlo*, z imiesłowową *Lanejlo*, zaś z podstawą niejednoznaczną nazwiska: *Kuzylo* i *Penkajlo*. Formant ten znany jest w antroponimii wschodniej części Polski, właściwy także nazwiskom genetycznie ukraińskim, o czym świadczą przykłady odnotowane przez Wolnicz-Pawłowską i Szulowską (1998: 198-199). Warto dodać za Rospondem, że formant sufiksальny -ajlo (por. *Penkajlo*) jest silnie nacechowany emocjonalnie, ma zabarwienie żartobliwo-pejoratywne. Pochodzi z języka ukraińskiego, por. *pohaniajlo* 'poganiacz' (ROSPOND 2000: 105).

-uła

Formant -uła zaliczany jest do sufiksów tworzących formacje ekspresywno-uczuciowe, typowych zwłaszcza dla nazewnictwa osobowego. Sufiks ten często wyrażał zdrobnienia lub spieszczenia (ROSPOND 2000: 103-104). W sławatyckim materiale źródłowym pojawiło się kilkakrotnie nazwisko *Szykula*.

Nazwiska zakończone formantem z elementem sufiksальnym -r-, -er

Zdaniem Rosponda formanty z elementem sufiksальnym -r- nie należą do popularnych struktur. Tworzą najczęściej nazwy zawodowe i nazwy działaczy. Z nazwą działacza wiąże się bezpośrednio kilkakrotnie odnotowane nazwisko *Poczter* 'por. daw. ap. pocztarz 'pracownik poczty'. W sławatyckich księgach metrykalnych dominowały jednak formacje odczasownikowe, por. *Dogodner*, *Mizger*, *Wircer*. Jak twierdzi badacz, pojawiły się one w późnej prasłowiańszczyźnie, w przypadku sufiksu -er mają często obce pochodzenie (ROSPOND 2000: 101-102).

-era

Formant -era, wcześniej zleksykalizowany, pojawił się w badanym materiale szcążtkowo, por. nazwisko odrzeczownikowe *Wygiera*.

Aneta Mitura: Typy słowotwórcze nazwisk odapelatywnych...

Nazwiska zakończone formantem z sufiksalnym elementem -ch-

Formanty z elementem sufiksalnym -ch- nacechowane są ekspresyjnie, stanowią najczęściej wykładnik spieszczenia. Struktury tego typu są bardzo stare. Rospond zalicza je do nieproduktywnych (2000: 104). Wśród sławatyckich nazwisk odapelatywnych pojawiły się następujące formanty tego typu:

-ach *Garach*, antroponim utworzony od podstawy czasownikowej, por. psł. **garati* ‘palić się, płonąć’,

-icha *Kalicha*⁸, formacja najpewniej odrzeczownikowa, por. ap. kaleta, stp. Kalita, gw. kalota, daw. ‘sakiewka’, por. kaletnik ‘rzemieślnik wyrabiający kalety, torby skórzane’.

Jak twierdzą Wolnicz-Pawłowska i Szulowska, formant sufiksalny -icha w antroponimii polskiej pojawił się dzięki ekspansji popularnego ukraińskiego modelu odmężowskich nazw żeńskich. Nazwiska budowane w ten sposób charakterystyczne są zwłaszcza dla terenów pogranicznych: polsko-białoruskich i polsko-ukraińskich. Odnoszą się do żon, a w okolicach Siedlec i Lublina również do nazw córek. Jak podają badaczki, sufiks -icha w dialektach ukraińskich charakterystyczny był dla nazw kobiet starszych, często wdów (1998: 230-231).

-uch *Kniuch*, nazwisko powstałe od podstawy rzeczownikowej, por. **къmn-*, **къmy*, *къmene* ‘ród, plemię’, także psł. **кънь*, pol. *kann* ‘obcięty pień drzewa, konar’,

-ych *Chudych*, antroponim powstały od przymiotnika, por. ‘chudy’.

Nazwiska zakończone formantem z elementem sufiksalnym -s-, -sz-

Formanty z elementem sufiksalnym -s- lub -sz- zalicza Rospond do nieproduktywnych. Ich wykorzystanie pojawia się jedynie w nielicznie poświadczonych nazwach osobowych (2000: 104). W księgach metrykalnych odnotowano nazwiska z formantami:

-us *Dunus*, antroponim pochodzi od psł. **dunqti* ‘dmuchać’,

-osz *Błyskosz*, formacja odczasownikowa, por. błyskać,

-ysz *Chromysz*, nazwisko utworzone od podstawy przymiotnikowej, por. chromy.

Nazwiska odapelatywne zakończone formantem z elementem sufiksalnym -t-

Rospond twierdzi, że konstrukcje z elementem sufiksalnym -t- są dziś martwe (2000: 102). W materiale sławatyckim pojawiły się nieliczne poświadczenia użycia tego typu formantu:

-ot por. *Koszot*, antroponim utworzony od niejednoznacznej podstawy słowotwórczej *kos-*

-ta por. *Pujta*, formacja odrzeczownikowa, por. gw. *puja* ‘kotka’.

Oprócz formantów omówionych powyżej w zebranych materiałach źródłowych występują także inne, szcążkowo poświadczone: -a (por. *Prystupa*), -aw (por. *Chulaw*), -ow (por. *Bytow*).

⁸ Nazwisko *Kalicha* może być także żeńską formą zależnościovą od męskiego *Kala* lub *Kalich*. Antroponim ten zaliczam do dwuznacznych.

I Studia i rozprawy

Podsumowując, na potrzeby niniejszego artykułu przeanalizowałam pod względem struktury blisko 170 różnych nazwisk odapelatywnych. Do najliczniejszych należą antroponimy zakończone formantem z elementem sufiksalnym -k-. Ich podstawą słotwórczą był najczęściej rzeczownik. Niemalże połowa sławatyckich nazwisk tworzonych od nazw pospolitych powstała poprzez dodanie do podstawy formantu pierwotnie ukraińskiego -uk. Do częstych należą także antroponimy z sufiksalnym -ko. Przypomnę, że tego typu nazwiska rzadko powstawały na gruncie polskim, najczęściej były przeniesieniami z języków wschodniosłowiańskich. Z kolei odnotowana w źródłach znacząca liczba nazwisk odapelatywnych z sufiksem pierwotnie odmiejscowym -ski świadczy o ekspansji formantu, o której pisał m.in. Bystroń (passim). Formacje te tworzone były głównie na zasadzie: rzeczownikowa podstawa słotwórcza + formant pierwotnie odmiejscowy -ski.

Do często notowanych należały antroponimy z dawnym patronimicznym formantem -ewicz, występującym z podstawami miękkimi bądź zmiękczoneymi. Nazwiska tego typu tworzone były w większości również od rzeczownikowych podstaw słotwórczych. Podstawy przymiotnikowe i czasownikowe dominowały natomiast w nielicznej grupie nazwisk zakończonych formantem z elementem sufiksalnym -j (por. -aj, -ej). Właściwe dla badanego terenu są również antroponimy z sufiksalnym -ło. Choć w źródłach poświadczone są nieliczne, znacząco wpływają na charakterystykę słotwórczą sławatyckich nazwisk (mam na myśli wschodniosłowiańskie pochodzenie sufiksu).

Ciekawym zagadnieniem słotwórczym są poświadczone w księgach metrykalnych nazwiska z formantem -er. Przypominam, że Rospond klasyfikuje ten sufiks jako genetycznie niepolski, obcy, najpewniej pochodzenia niemieckiego. Być może jest to warunkowane wpływem sławatyckich nazwisk żydowskich, tworzonych od podstaw niemieckich. To jednak jest już zagadnienie na odrębną pracę.

Najczęstsze typy strukturalne sławatyckich nazwisk odapelatywnych notowanych w sławatyckich księgach metrykalnych w latach 1915-1921 prezentuje tabela poniżej:

Rodzaj formantu sufiksalnego		liczba	%
Formanty z elementem sufiksalnym -k-	-uk, -czuk	52	46,70
	-ik/-yk, -czyk	7	
	-ak, -czak	3	
	-ek, -czek	2	
	-ko	11	
	-ka	3	
Formanty ze spalatalizowanym -k-	-ec	3	3,59
	-acz	2	
	-ycz	1	

Aneta Mitura: Typy słowotwórcze nazwisk odapelatywnych...

Formanty pierw. odmiejscowe	-ski	23	15,57
	-cki	3	
Formanty pierw. odimienne	-ewicz	14	11,97
	-owicz	6	
Formanty z el. sufiksalnym -n-	-an	2	5,38
	-anin	1	
	-en	1	
	-in/-yn	1	
	-un	2	
	-no	2	
Formanty z el. sufiksalnym -j-	-aj	3	4,21
	-ej	4	
Formanty z el. sufiksalnym -l-, -l-	-lo, -lo	6	4,21
	-uła	1	
Formanty z el. sufiksalnym -r-	-er	4	2,99
	-era	1	
Formanty z el. sufiksalnym -ch-	-ach	1	2,39
	-icha	1	
	-uch	1	
	-ych	1	
Formanty z el. sufiksalnym -s-, -sz-	-us	1	1,79
	-osz	1	
	-ysz	1	
Formanty z el. sufiksalnym -t-	-ot	1	1,20
	-ta	1	
Łącznie		167	100

Tabela: Najczęstsze typy strukturalne sławatyckich nazwisk odapelatywnych

LITERATURA:

- ABRAMOWICZ Z. (2003) *Słownik etymologiczny nazwisk Żydów białostockich*, Białystok. (Abr SENŻB).
- BUBAK J. (1986), *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków.
- BYSTROŃ J. (1993), *Nazwiska polskie*, Warszawa.
- CITKO L., DACEWICZ L. (1997), *Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XV-XVII w., t. II, Białystok. (SNOB II).*

I Studia i rozprawy

- GALA S. (1985), *Polskie nazwy osobowe z podstawowym -l-/-l- w części sufiksальной*, Łódź.
- GÓRNOWICZ H. (1988), *Wstęp do onomastyki*, Gdańsk. (Górniewicz 1988).
- Gramatyka historyczna języka polskiego*, (2000), Warszawa-Wrocław. (Rospond 2000).
- KARŁOWICZ J. (1900), *Słownik gwar polskich, t. I*, Kraków (pozycja dostępna w Internecie, www.pbi.edu.pl). (SGP I).
- KREJA B. (1973), *Rola desufiksacji w tworzeniu nazw osobowych pospolitych i własnych*, „Onomastica” XVIII, s. 197-244.
- KREJA B. (1993), *Formacje na -anin i -an w języku polskim i innych językach słowiańskich*, „Onomastica”, XXXVII, s. 107-131.
- KREJA B. (2001), *Słowotwórstwo polskich nazwisk. Struktury sufiksalne*, (2001), Kraków.
- Nazwiska* (1998), [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa - Kraków, s. 143-160.
- Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. I A-K, t. II L-Ż, (1999), Kraków. (Rym I, II).
- ROSPOND S. (1965), *Struktura i klasyfikacja nazwiska słowiańskiego na podstawie „Słownika nazwisk śląskich”*, RKJWNTN, t. V, Wrocław, s. 9-63.
- RYMUT K. (1991), *Nazwiska Polaków*, Kraków. (Rymut 1991).
- Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 1: *Odepelatywne nazwy osobowe*, opr. Aleksandra Cieślíkowa, (1997), Kraków. (NO).
- Słownik nazwisk śląskich*, cz. 1: A-F, cz. 2: G-K, (1967, 1973), Warszawa-Wrocław-Kraków.
- Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. I-X, (1992), Kraków.
- WOLNICZ-PAWŁOWSKA E. (1998), *Nazewnictwo obszarów pogranicznych. Wprowadzenie*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa, s. 397-399.
- WOLNICZ-PAWŁOWSKA E., SZUŁOWSKA W. (1998), *Antroponimia polska na Kresach południowo-wschodnich XV - XIX wiek*, Warszawa.
- ZŁOTKOWSKI P. (1999), *Nazwy osobowe szlachty podlaskiej z formantem -icz, -owicz, -ewicz w XV-XVII wieku*, [w:] *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Onomastycznej Białystok-Supraśl 26-27 X 1998*, red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s. 342-349.

SŁOWNIK NAZWISK ODAPELATYWNYCH (odnotowanych w sławatyckich aktach metrykalnych)

- Babkiewicz** 'od baba – kobieta, babka', Babki-ew+icz, (Rym I: 12).
- Bagłaj** 'od czasownika bagat' - psl. mocno chcieć, łaknąć, żądza, tęsknota, (Rym I: 14), por. też gwarowe wyrazy: *bagla/ bahla* 'stóg słomy lub siana' (SGP I: 269, 276), *bachlonić*; *udawać*, *opowiadać coś innego, niż było w rzeczywistości*, Bagł-aj, (tamże: 243).
- Bahlaj**, zob. Bagłaj, Bahł-aj, (Rym I: 14, SGP I: 243, 269, 276).
- Bajko** 'od bajać - pleść, lub od baj - bajarz, plotkarz', Baj-ko, (Rym I: 14).
- Bakaliński** 'od stp. bakać 'łajać, krzyczeć', stp. bak 'krzyk', Bak-al-iń+ski, (Rym I: 15).
- Basiuk** 'od bas 'niski głos męski', człowiek mówiący niskim głosem, lub od basy- instrument muzyczny; możliwe też od im. Sebastian – w formach pochodnych trudno to odróżnić, Basi-uk, (Rym I: 23).
- Berczniak** 'od podst. ber-, ta od psl. *byrati 'rzucać, ciskać, błądzić' lub od niem. n. os. Ber, Behr (od im. Bernard), Ber-cz-ni+ak, (Rym I: 28).
- Bilkiewicz** 'od biały, podst. biel-, bil-; może też być w znaczeniu biel, dawniej 'tuszcz', Bil-ki-ew+icz, (Rym I: 32).
- Blyskosz** 'od błyskać 'zajaśnieć', Blysk-osz, (Rym I: 42).
- Bobkiewicz** 'od ap. bobek', Bobiki-ew+icz, (Rym I: 42).
- Bobkiewicz** 'od podst. bob-, por. bób 'roślina z rodziny motylkowatych, jej owoc, ziarno', bobo 'straszny dźwięk, strach', Bobki+ew+icz, (Rym I: 42).
- Bojczewski** 'od stp. bojeć się 'bać się', też bój 'walka', Bojcz-ew+ska, (Rym I: 45).
- Borkusiewicz** 'od apela tywu bór, pl. bory', Borkusi-ew+icz, (Rym I: 47).
- Borodziej** 'od podst. brod- por. broda, bród, brodzić, lub od imienne: od imienia złożonego: Brodzisław', Borodziej, (Rym I: 53).
- Bosak** 'por. bosak 'hak służący do wyciągania wody ze studni', też od przym. bosy, por. też narzędzie bosak', Bos-ak, (Rym I: 49).
- Buchik** 'od podst. buch- stp. buchać- gwałtownie bić, puchnąć, też od imienne- od im. na Bu- typu: Budzisław, Burchard, współcześnie w Polsce nie występuje', Buch-ik, (Rym I: 59).
- Burdilo** 'od burda 'awantura', burdać się 'prze- wracać się, rozrzucić' lub od burdel', Burd-ilo, (Rym I: 63).
- Bytow** 'od psl. być – istnienie, warunki życia, ten, który był', Byt-ow, (Rym I: 66).
- Charkowiec** 'od charkać, charchać, chrachać 'chrząkać, pluć', też od harkać 'warczeć, mówić niewyraźnie', Charkowi+ec, (Rym I: 73).
- Chilczuk** 'od chylić się, wiele form też od im. Hilary', Chil-cz+uk, (Rym I: 90).
- Cholodczuk** 'od chłód, chłodzić, z fonetyką ukraiń. chołod', Cholod-cz+uk, (Rym I: 77).
- Chomiczewski** 'por. ap. chomik (zwierze)', Chomicz-ew+ska.
- Chorbaczewski** 'od garb, garbić się 'pochylać się, trzymać się krzywo', Chorb-acz-ew+ska, (Rym I: 218).
- Chromysz** 'od stp. chromy 'kulawy', chromać, chromać 'kuleć', Chrom-ysz, (Rym I: 84).
- Chudych** 'od ap. chudy', Chud-ych, (Rym I: 87).
- Chudycz**, zob. Chudych, Chyd-ycz, (Rym I: 87).
- Chulan** 'od hulać 'bawić się hucznie', Chul-an, (Rym I: 315).
- Chulaw**, zob. Chulan, Chul-aw, (Rym I: 315).

Churlan ‘od *cherlać*, gw. *cherla* ‘slabowity’, Churlan, (Rym I: 75).

Ciodyk ‘od ap. gw. *czuder/ czoder*, także *ciuder* ‘okrzyk na zwierzęta pociągowe, żeby szły w lewo ‘wista’, możliwe też pochodzenie od niem. *zu dir*, co jest odpowiednikiem pol. *ku sobie*, *ksobie* (zawołanie na konie i woły). Formy gwarowe to: *czudak*, *czudek*, *czudej*, *czudel* lub z miękką spółgłoską ‘ć’, *Ciod-yk*, (SGP V: 207, 208).

Czelej ‘*czel-* od *czoło*’, *Czel-ej*, (Rym I: 116).

Czopowski ‘od ap. *czop* - korek do zatykania beczki’, *Czop-ow+ska*, (Rym I: 116).

Czulej ‘od *czuły*, *czuć*, *czulić*’, *Czul-ej*, (Rym I: 117).

Czylej ‘od *cel*, daw. *cyl*, *celować*, to z niem. *Ziel*, w pochodnych też od im. ż. *Cela*, *Cyla* (od *Cecylia*)’, *Czyl-ej*, (Rym I: 68).

Degodno ‘od *dygać* ‘kłaniać się niepewnie’, (Rym I: 162), możliwe też od gw. *dygdać* ‘*dygać*’, *Degod-no*, (SGP I: 68).

Derewiak ‘od ap. *drzewo*, *drzewić*, *drwa*, z psł. **derwo*, **drьva*’, *Derewiak*, (Rym I: 154).

Dębczak ‘od ap. *dąb*’, *Dęb-cz+ak*, (Rym I: 128).

Dogadno ‘por. *dogodzić*, *zaspokoić* czyjeś potrzeby, gw. *dogoda* zn. ‘*wygoda*’, *Dogad-no*, (Rym I: 140).

Dogodner, zob. *Dogadno*, *Dogod-n+er*, (Rym I: 140).

Dranowski ‘od psł. **dъranь* ‘*darcie*, *coś zdarzającego*’, *Dran-ow+ska*, (Rym I: 147).

Drażkiewicz ‘od *drażyć* ‘*złobić*, *wydłubywać*’ też od *draż*’, *Drażki-ew+icz*, (Rym I: 148).

Dudik ‘od *duda*, *dziś dudy* ‘*instrument muzyczny, lichej grajek*’, *Dud-ik*, (Rym I: 156).

Dudkiewicz ‘od ap. *dudek* ‘*gat. ptaka*’, *Dudki-ew+icz*, (Rym I: 156).

Dunus ‘od psł. **dunqti* ‘*dmuchać*’, *Dun-us*, (Rym I: 158).

Dydiuk ‘od różnych podstawa na *dyd-* gwarowe *dydać* zn. ‘*dyndać*, *ssać* z *piersi*’, *Dydi-uk*, (Rym I: 161).

Dydniuk, zob. hasło *Dydiuk*, *Dydni-uk*, (Rym I: 161).

Dzikańczuk ‘od ap. *dziki* ‘*nieoswojony*’ lub od *dzik* (nazwa zwierzęcia)’, *Dzikań-cz+uk*, (Rym I: 173).

Garach ‘od psł. **garati* ‘*palić się*, *plonąć*’, *stp.* i gw. *gara* ‘*coś spalonego*’, por. też niem. n. os. *Gar*, *gara* ‘*dziura w drzewie*’, *Gar-ach*, (Rym I: 217).

Gejlo ‘od *gaić* ‘*zielenić*’, daw. ‘*otwierać sądy*’, *gaj* ‘*zarośla*’ lub od *gajówka*, z płn. *przejściem -aj- w -ej-*’, *Gej-ło*, (Rym I: 212).

Gładkowski ‘por. *gładki* ‘*równy*, *układny*’, też od

gładzić’, *Gładk-ow+ska*, (Rym I: 240).

Golacz ‘por. ap. pol. *goły*, *golec*, *golak* ‘*człowiek ubogi*, *biedny*’, por. też n. m. *Голяк* (*Wiatka*), *Холяки/Голяки* (*Sokółka*, *Kijów*, *Podole*, *Wiatka*), *Koniuszki-Golaki* (*Sokółka*), *Golacz*’, (Abr SENŻB: 131).

Gontaruk ‘od *gont* ‘*deseczka do pokrywania dachu*’, *Gont-ar+uk*, (Rym I: 254).

Gruszkowski ‘od ap. *grusza* ‘*drzewo owocowe*’, *gruszka* ‘*owoc*’, *Gruszk-ow+ski*, (Rym I: 273).

Gulewski ‘od *podst. gul-*, por. gw. *gulać* ‘*hulać*’, *gula* ‘*guz*’, *Gul-ew+ska*, (Rym I: 283).

Hałaszuk ‘od ap. *hałas*’, *Hałasz-uk*, (Rym I: 248).

Holaczuk ‘od *goły*, w pochodnych też od *golić* ‘*strzyc*’, *Hoła-cz+uk*, (Rym I: 251).

Hołowiec ‘od ap. *głowa*’, *Hołowi-ec*, (Rym I: 241).

Hołowieniec ‘od ap. *głowa*’, *Hołowi-eni+ec*, (Rym I: 241).

Horyszczuk ‘od ukr. *horach* ‘*groch*’, *Horysz-cz+uk*, (Rym I: 312).

Howoruszka ‘od *gaworzyć* ‘*mówić niewyraźnie*’, *gadać*, z charakterystycznym wsl. *h* w nagłosie zamiast *g*, por. *stp.* *gawor* ‘*mowa*, *głos*’, *Howorusz+ka*, (Rym I: 223).

Kalicha ‘może być od *kaleta*, *stp.* *Kalita*, gw. *kalota*, daw. ‘*sakiewka*’, por.

kaletnik 'rzemieślnik wyrabiający kalety, torby skórzane' lub *od kalić*. Por. także *Kalich* - *od Kalisz*, pot. *mieszkaniec Kalisza*', *Kal-icha*, (Rym I: 368, 369).

Kalitka 'od *kaleta*, stp. *Kalita*, gw. *kalota*, daw. 'sakiewka', *Kalit-ka*, (Rym I: 368).

Kamedjuk 'od ap. *kamedula* 'członek zakonu kamedulów', *Kamedj-uk*, (Rym I: 371).

Karpiuk 'od podst. *Karp*, por. *karp* 'gat. ryby', *karpa* 'pień z korzeniami pozostały po ścięciu drzewa', *karpać* 'naprawiać', możliwe też *od im. Karp*, z *grec. kārpos*, używ. w kościele prawosł., *Karpi-uk*, (Rym I: 381).

Kiciuk 'por. ap. *kicia* (pieszczotliwie o kocie) lub *kita* 'ogon', *Kici-uk*, (Rym I: 393).

Kierdaszuk 'od psl. **kъrdъ* 'trzoda, stado', por. *kierda* gw. 'knur', *kierdel* 'stado owiec', *Kierd-asz+uk*, (Rym I: 396).

Klujewski 'od ap. *kluc* się 'wylegać się', *Kluj-ew-ska*, (Rym I: 411).

Kniuch 'od **къмн-*, **къмъ*, *къмене* 'ród, plemie', także psl. **кънь*, pol. *kann* 'obcięty pień drzewa, *konar*' lub *od gw. Knoch* 'gnat', też *niem. n. os. Knoche* 'kość', *Kni-uch*, (Rym I: 414).

Kochanowicz 'od *kochać*, *kochanek*', *Kochan-ow+icz*, (Rym I: 420).

Kochnowicz 'od ap. *kochać*, też *od niem. n. os. Koch*, ta *od śrwniem koch* 'kucharz', por. gw. *Kochaj* 'kogut', *Koch-n-ow+icz*, (Rym I: 420).

Koladczuk 'od *kolęda* 'pieśń kościelna z okresu Bożego Narodzenia', też *danina składana kościołowi*', *Kolad+cz-uk*, (Rym I: 426).

Kolasiński 'od ap. *kolasa* 'powóz', *Kolas-iń+ska*, (Rym I: 425).

Kolenczuk 'od ap. *kolano*, *Kolen+cz-uk*, (Rym I: 425).

Kolesiński, zob. *Kolasińska*, *Koles-iń+ski*, (Rym I: 425).

Kołabun 'możliwe *od ap. kolbań* 'grząskie jezioro, staw, *bajoro*', ukr. gw. *ko-ubáń*, por. też (innego pochodzenia) pol. *wsch.*, *kr-sowe*: *Kouba*, *koban* 'pień', *Kołab-un*, (NO: 115).

Kołaczuk 'od ap. *kołacz* 'placек z pszennej mąki', *Kołacz-uk*, (Rym I: 427).

Koniewski 'od *konew*, *konewka* 'naczynie na wodę', gw. *konwa* lub *od ap. koń*', *Koni-ew+ski*, (Rym I: 432, 435).

Korowajski 'od *apelatywu korowaj*, dawniej *tyle co* 'obrzędowe pieczywo na Rusi i Ukrainie', *Korowaj-ski*, (Rym I: 442).

Korżewicz 'być może *od korzyk* 'nazwa rośliny', też *korzyk*: *korzeń*, por. psl. **kokor* - *zreduplikowany wariant psl. *kor-emb*', *Korż-ew+icz*, (NO: 121).

Koszot 'od podst. *kos-*, por. *kos* 'ptak z rodziny drozdów', też *od kosić*, *kos-sa*', (Rym I: 444), możliwe także *od ap. kosz*, *koszyk*, *Kosz-ot*, (Rym I: 447).

Kościczuk 'por. ap. *kość*', *Kościcz-uk*, (Rym I: 448).

Kowalczuk 'od podst. *kow-*, por. stp. *kować* 'kuć metal', *kowal*', *Kowal-cz-uk*, (Rym I: 451).

Koziański 'od ap. *koza*, *koziol*, stp. *koziel*', *Kozia-ski*, (Rym I: 455).

Krawczuk 'od podst. *kraw-*, por. *krawać* 'obcinać', *krawiec*', *Krawcz-uk*, (Rym I: 460).

Krupka 'od ap. *krupa*, *krupy* 'kasza jęczmienna', *Krup-ka*, (Rym I: 469).

Ksiutiuk 'od *kciuk*, gw. *krzciuk* 'jeden palec u ręki', *Ksiuti-uk*, (Rym I: 389).

Kulcharczuk 'r' wtórne, prawdopodobnie pierwotna postać nazwiska to *Kulchawczuk*, to *od gw. kulać* 'kuleć, toczyć się', gw. *kulać* 'kuleć, chromać' lub *od ap. kulesza* 'prymitywna potrawa z szybko zagotowanej na wodzie mąki', *Kulchar-cz-uk*, (Rym I: 487).

Kuniewicz 'od ap. *konew*, *konewka* 'naczynie na wodę', gw. *konwa* lub *od kuna*

‘zwierzę’, Kuniew-icz, (Rym I: 432).

Kupczuk ‘od podst. kup-, por. kupić, kupa’, Kupcz-uk, (Rym I: 491).

Kutasiewicz ‘od ap. kutas ‘ozdoba na czapce w kształcie pędzelka na sznurku’, też członek męski’, Kutasi-ew+icz, (Rym I: 499).

Kuznik ‘od ap. kuźnia’, Kuzn-ik, (Rym I: 501).

Kuzyło ‘od podst. kuz- por. gw. kuza ‘stara krowa’, gw. kuzia ‘przekleństwo’, może też być od kosa’, Kuz-yło, (Rym I: 500).

Kwotoszuk ‘najpewniej od ap. kwota’, Kwot+osz-uk, (Rym I: 504).

Lamczuk ‘od bazy lam-, por. lama, lamować, niem. n. os. Lamm, Lambert’, Lam-cz+uk, (Rym II: 7).

Lamoszuk, zob. Lamczuk, Lam-osz+uk, (Rym II: 7).

Lanejlo ‘możliwe od lany ‘polewany’, Lan-ej-lo.

Latko ‘od podst. lat-, por. latać, lato’, Lat-ko, (Rym II: 10).

Lejko ‘od podst. lej-, por. lejać ‘lać’, lej ‘przyrząd do nalewania płynów’, leja ‘deszcz’, Lej-ko, (Rym II: 13).

Lesiuk ‘od las, gw. lesiak ‘człowiek żyjący w lesie’, Lesi-uk, (Rym II: 10).

Leszczuk ‘od leszcz ‘gat. ryby’, por. też gw. leszcza ‘leszczyzna’, Leszcz-uk, (Rym II: 17).

Lewandowicz ‘od lawenda ‘roślina o silnym zapachu, stosowana m. in. do wyrobu perfum’, Lewand-ow+icz, (Rym II: 11).

Lewczuk ‘od ap. lewy, poch. też od im. Leon i od hebr. Levi’, Lew-cz-uk, (Rym II: 17).

Lewicki, zob. Lewczuk, Lewi-cki, (Rym II: 17).

Linkiewicz ‘od podst. lin-, por. lin ‘ryba z rodziny karpionowatych’, lina ‘gatunek rośliny’, linąć ‘lunąć’, linia’, Linki-ew+icz, (Rym II: 21).

Litkowski ‘od podst. lut-, por. luty ‘mocny’, stp. lutować się ‘litować się’, im. złoż. typu Lutobor’, Litk+ow+ski, (Rym II: 28).

Lozaniuk ‘od łoża ‘wierzba szara, krzew z rodziny wierzbowatych’, Lozani+uk, (Rym II: 42).

Luniewiniuk ‘od podst. lun-, por. lunąć ‘chlusnąć’, stp. luna ‘księżyc’, też od niem. n. os. Lune, może być także od podst. hun-, por. huna ‘odblask ognia’, hunak ‘ptak’, huń ‘rodz. sieci rybackiej’, Luni-ew-in+uk, (Rym II: 28, 44).

Łobacz ‘od podst. łob-, por. ukr. łob ‘łeb’, stp. ‘chwasty, zarośla’, łoboda ‘roślina, lebioda’ lub od niem. n. os. Lob’, Łob-acz, (Rym II: 38).

Łobek, zob. Łobacz, Łobek, (Rym II: 38).

Łognowicz ‘od podst. łog-, por. łogawy ‘kulawy’, łogosz ‘luźny koń w zaprzęgu’, Łog-n-ow+icz, (Rym II: 39).

Łuszczycycki ‘od daw. łuska ‘sucha skóra, pokrycie ryby’, por. też łuskać ‘obierać’, Łuszcz-ycka, (Rym II: 45).

Małaszycki ‘od ap. mały, w formach poch. także od im. złoż. typu Małomir’, Mał-asz+ycka, (Rym II: 61).

Matczuk ‘od ap. matka’, Matcz-uk, (Rym II: 77).

Milczuk ‘od ap. milczeć, milczek ‘człowiek mało-mówny’, Milcz-uk, (Rym II: 99).

Mileszczuk ‘od ap. miły, w poch. także od im. złoż. typu Małobor, Miłosław’, Mil-esz-cz+uk, (Rym II: 101).

Mizger ‘od ap. mizgać, unizgać się ‘zalecać się’, Mizg-er, (Rym II: 107).

Moniuk ‘od podst. mon-, por. gw. monia, munia ‘czł. leniwy’, niem. n. os. Mon, Mohn, też formacje na mono- ‘jedno-’, Moni-uk, (Rym II: 114).

Nawarko ‘od nawarzyć ‘nagotować’, nawar ‘wywar’, nawara ‘karma warzona dla bydła’, Nawar-ko, (Rym II: 141).

Nowaczuk ‘od nowak ‘człowiek nowy, przybysz’, Nowa-cz+uk, (Rym II: 164).

Oreńczuk ‘od ap. orać, oracz, orny’, Oreń-cz+uk, (Rym II: 183).

Paluszuk ‘od podst. pal-, por. palec, paluch, pal, pa-

lić', Palusz-uk, (Rym II: 200).

Pastniuk 'od podst. past-, por. past 'masa mięsna', paszt 'paszтет', paść, pastwa stp. 'pasza, pastwisko', Past-ni+uk, (Rym II: 212).

Pastrzyk 'od pasterz, pasterz 'pilnujący pasącego się bydła'. W nazwach osobowych nastąpiło skrzyżowanie dwu różnych podstaw: psł. *pastyрь 'pasterz' i lac. paster 'pasterz', Pastrz-yk, (Rym II: 213).

Pastuszuk 'od pastuch, pastucha 'kobieta doglądająca pasącego się bydła, owiec', Pastusz-uk, (Rym II: 213).

Paszczyk 'od ap. paszcza 'jama, pysk', Paszcz-yk, (Rym II: 213).

Paziuk 'od podst. paz-, paź-, paż-, por. paza 'wyżłobienie w desce, fuga', paź 'girmek, młody chłopak', gw. paża 'pazucha', Pazi-uk, (Rym II: 219).

Pekun 'por. pek 'pika' lub od niem. n. os Peck', Pekun, (Rym II: 221).

Penkajło 'od podst. pęk-, por. pęk 'wiązka', pęczek, pękać, też im. złoż. typu Pękostaw', Penk-aj+ło, (Rym II: 227).

Piwniczek 'od ap. piwnica', Piwnicz-ek, (Rym II: 246).

Piwniczuk, zob. Piwniczek, Piwnicz-uk, (Rym II: 246).

Poczter 'od poczta 'instytucja zajmująca się przesyłką korespondencji', stp. 'dar, podarek; szacunek', por. pocztarz 'pracownik poczty', (Rym II: 259).

Popielewicz 'od ap. popiół', Popiel-ew+icz, (Rym II: 279).

Produczuk 'od sprzedać 'odstąpić za pieniądze, sprzedać' z fonetyką wschodniosłowiańską', Producz-uk, (Rym II: 306).

Pruda 'od podst. prud-, ta od wsl. prud 'młyn wodny, zaporą', czes. prud-, stanowiące kontynuant psł. prađ-, Prud-a, (Rym II: 302).

Pruta 'od gw. prut, pruty, prutać 'trwonić, pruć', Prut-a, (Rym II: 303).

Prystupa 'od przystać 'przyjść, przystąpić', z fonetyką wsl.', Prystup-a, (Rym II: 316).

Przybylski 'od ap. przybyły 'przybysz, ten, który przybył', Przybyl-ska, (Rym II: 312).

Przychodaj 'od ap. przychodzić 'przybywać', Przychod-aj, (Rym II: 313).

Pujta 'od gw. puja 'kotka', gw. pujak, pujek 'kotek', Puj-ta, (Rym II: 320).

Pyszko 'od podst. pysz-, por. gw. pysz 'puch, kurz', też od pyszny, pysznić się, pycha', Pysz-ko, (Rym II: 326).

Repko 'od ap. rzepa, wsl. řěpa', Rep-ko, (Rym II: 382).

Rozło 'możliwe od ap. rozlać 'wylać szeroko', (Rym II: 364) lub od niem. Rose 'róża', także im. jidysz Rose', Roz-ło, (Abr SENŻB: 284-285).

Rylukowski 'od ap. ryło', Ryl-uk-ow+ska, (Rym II: 377).

Sameczuk 'od sam 'samotny, jedyny', też od im. złoż. typu Sambor, im. chrześcij. typu Samson, Samuel', Sam-cz +uk, (Rym II: 393).

Samojtuk 'od sam 'samotny, jedyny', Sam-oj-t-uk, (Rym II: 393).

Samujtuk, zob. Sameczuk, Sam-uj-t-uk, (Rym II: 393).

Solduszkiewicz 'od ap. soloducha 'rodz. słodkiej zupy', Soldusz-ki-ew+icz, (Rym II: 461).

Sołoduszkiewicz, zob. Sołoduszkiewicz, Sołoduszki-ew+icz, (Rym II: 461).

Starczuk 'od ap. stary lub od starczyć 'nie zabraknąć, podolać', Starcz-uk, (Rym II: 476-477).

Stelmaszuk 'od stelmach, także stalmach, starmach 'rzemieślnik wyrabiający drewniane części wozu', Stelmasz-uk, (Rym II: 482).

Swistunik 'od ap. świstun 'uosobienie wiatru, pusty orzech stoczony przez robaka', Świstun-ik, (SNOB II: 140).

Syczuk 'od podst. sycz-, por. sycz 'gat. sowy', syczyć, syk', Sycz-uk, (Rym II: 513).

Szaczanin ‘od szaczać się, szacić się ‘ubierać się, stroić się’ lub od n. os. na Sza-, Sa- typu Szawel, Salomon’, Szacz-an+in, (Rym II: 516).

Szkodziński ‘od ap. szkoda ‘strata materialna, ubytek’”, Szkodz-iń+ska, (Rym II: 539).

Szykuła ‘od szyk ‘porządek, oddział wojska’”, Szyk-uła, (Rym II: 567).

Taruk ‘od podst. tar-, por. tar ‘tor’, tara ‘waga opakowania towaru’, czasza, gw. tarać ‘plotkować, tarzając się’”, Tar-uk, (Rym II: 595).

Tetiurka ‘por. ap. ukr. tetera, teteria ‘cietrzew’”, Tetiur-ka, (SNOB II: 143).

Tetiurko, zob. Tetiurka, Tetiur-ko, (SNOB II: 143).

Tetnirko, zob. Tetiurka, Tetnir-ko, (SNOB II: 143).

Tonkiel ‘od podst. ton-, por. toń ‘głębia’, daw. też ‘krytyczna sytuacja’, przerebła, tonąc ‘pogrążyć się’, ton ‘dźwięk, zabarwienie czegoś’, też od im. Antoni’, Ton-ki+el, (Rym II: 612).

Trybuchowicz ‘od gw. trybach ‘brzuch’”, Trybuchow+icz, (Rym II: 622).

Wakulski ‘od wakować ‘być nieobsadzonym, wolnym’ lub od niem. n. os. Wack’, Wak-ul+ska, (Rym II: 647).

Wicherko ‘od ap. wicher ‘gwałtowny wiatr’, daw. ‘człowiek o niespokojnym uosobieniu’”, Wicher-ko, (Rym II: 671).

Wieczorkowski ‘od ap. wieczór ‘późna pora’, Wieczor-k-ow+ski, (Rym II: 673).

Wirzen ‘od wiercić, wiercić, też od stp. wirdoch ‘tuczek do ucierania’”, Wirzen, (Rym II: 677).

Wircer, zob. Wirzen, Wircer, (Rym II: 677).

Wolczko ‘od woleć ‘dawać czemuś pierwszeństwo’, wola daw. ‘zniewolenie od powinności wobec właściciela ziemi’, też ‘zdolność do świadomego wyboru’, w poch. też od wól ‘kastrowany byk hodowany jako zwierzę robocze, możliwe też od im. Wolimir’”, Woł-cz+ko, (Rym II: 697).

Wolczuk ‘od ap. wśl. wolk’, Woł-cz+uk, (SNOB II: 181).

Worninowicz ‘od ap. wrona ‘gat. ptaka’”, Worninow+icz, (Rym II: 703-704).

Wygiera ‘od ap. wyga ‘człowiek obrotny, spryciarz’”, Wygi-era, (Rym II: 708).

Ziarczuk ‘od ap. ziarno, stp. zarno ‘nasiemie zboża’ gw. zierko’, Ziarcz-uk, (Rym II: 739).

Ziglewski ‘od daw. zygać ‘drażnić kogoś, dokuczać’, w poch. też od im. Zygmunt, stp. Zygmunt’, Zigl-ew+ska, (Rym II: 750).

Zolotuchin ‘od złoto ‘metal szlachetny’, wśl. zoloto’, Zolot-uch+in, (Rym II: 743).

Zubko ‘od ap. ząb’, Zubko, (Rym II: 730, SNOB II: 203).

Zyglewski, zob. Ziglewski, Zygl-ew+ska, (Rym II: 730).

SUMMARY

Word-formation types of surnames pertaining to common words, pursuant to the records found in the parish registers from Sławatycze (1915–1921)

Surnames formed on the basis of appellative lexis, were created from common words, by means of a complete transfer of a given word to the personal name or by means of combining common words with various suffixes. However, it has to be stressed that modern surnames have no connotations as far as their dictionary meanings are concerned. Upon shifting from the pool of common words to the anthroponym group, words lost their lexical connotations entirely. The prominent issue discussed in this thesis is the structural analysis of surnames pertaining to common words. Therefore the focus is the structure of anthroponyms based on appellative lexis, or what derivation procedures accompanied their creation. It is difficult to indicate suffix formants distinctive of surnames pertaining to common words. The abundance of such surnames results in a high number of possible surname-formative formants.

My analysis of surnames excerpted from the records in the public registers from Sławatycze dated 1915-1921 aims to distinguish and characterize word-formation formants representative of the examined area. The most plentiful are derived words, created by means of adding East Slavic suffixes such as: -uk, -czuk, -ko, -in, -un, -ło and others. Also common are names created on the basis of foreign, especially Ukrainian and Russian stems. The thesis comprises a dictionary of surnames that indicates the semantic root of anthroponyms found in the sources.

WYKAZ SKRÓTÓW

ap.	- apelatyw	por.	- porównaj
czes.	- czeski	pot.	- potocznie
daw.	- dawny	prawosł.	- prawosławny
gat.	- gatunek	przym.	- przymiotnik
grec.	- grecki	psł.	- prasłowiański
gw.	- gwarowy	r.	- rok
hebr.	- hebrajski	rodz.	- rodzaj
im.	- imię	ros.	- rosyjski
łac.	- łaciński	stp.	- staropolski
m. in.	- między innymi	śrwniem.	- średniowysokoniemiecki
n. m.	- nazwa miejscowa	ukr.	- ukraiński
n. os.	- nazwa osobowa	używ.	- używany
niem.	- niemiecki	w.	- wiek
np.	- na przykład	wsł.	- wschodniosłowiański
pl.	- pluralis	złoż.	- złożony
pln.	- północny	zn.	- znaczenie
poch.	- pochodzenie	zob.	- zobacz
podst.	- podstawa		
pol.	- polski		